

Kennen met het hart

Mance ter
Kennen Andere
met het hart

Onbevangen
optrekken met
je Schepper

Buijten & Schipperheijn *Motief*
Amsterdam

Colofon

ISBN 978-94-6369-359-2

© 2026 Buijten & Schipperheijn *Motief*
Amsterdam

Vormgeving omslag en binnenwerk: Andries Mol
Omslagillustratie: Adobe Stock

Behoudens uitzonderingen krachtens de Auteurswet van 1912 mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Voor het maken van kopieën uit deze uitgave, ook voor zover toegestaan door de Auteurswet, zijn vergoedingen verschuldigd. Voor betaling van vergoedingen en voor toestemming voor het overnemen van gedeelten in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken wende men zich tot de uitgevers. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

*Voor Nel, voor mijn lieve kinderen en kleinkinderen
en voor ieder die met ons onderweg en in gesprek wil gaan*

Lieve lezer,

Nog niet zo heel lang geleden, in de aanloop naar mijn negentigste verjaardag, ben ik door Juul, mijn jongste dochter, geïnterviewd. Vijf uitvoerige gesprekken, die ze ook namens haar twee zussen en haar broer met me aanging. Thematisch gerangschikt in *jeugdervaringen, puberteit en adolescentie, huwelijksjaren en ouder worden*, plus een samenvattend en afrondend gesprek. We hebben op een heerlijk ontspannen manier vrijuit met elkaar gepraat, vader en dochter, allebei volwassen mensen - Juul is ook al oma. Nu kon het nog, maar ik ben dus wel hoogbejaard en dan kan het ook zomaar afgelopen zijn.

Ik zeg wel eens dat ik inmiddels leef in *de boeiende fase van het 'nog'*. Er valt 'nog' van alles te beleven, maar dat 'nog' duurt doorgaans niet zo lang. En ik word wel heel doof, dus hoelang blijft het gesprek nog gaande?

Later hebben we ons gesprek met z'n vijven voortgezet. En het blijft zo lang mogelijk gaande, hebben we afgesproken.

Het wordt een soort wandeling door het leven. Door mijn lange leven, maar daar hoort gedurende een heel traject ook het leven van mijn kinderen bij. We wandelen dus samen op, zoals we dat ook altijd al deden, bijvoorbeeld als we rondsjuwden in de natuur - iets wat twee dochters en ik tot voor kort zijn blijven doen: heerlijk struinen in een vrije ruigte. En bijkletsen.

Het is precies de communicatie die ik zo graag met mijn vader had willen voeren. Het is er nooit van gekomen. Mijn vader hield een beetje die boot af. Mogelijk omdat er nogal wat pijnpunten te

bespreken zouden zijn geweest: met mijn vader had ik een heel andere relatie dan mijn kinderen met mij hebben. Maar mogelijk hebben mijn kinderen toch ook, indirect, geleden aan wat er mis was in mijn contact met hun opa. Relationele verhoudingen laten een spoor na in mensenlevens.

Geloofsroute

Daar moet ik eigenlijk wat dieper op ingaan, omdat dat ook raakt aan de *geloofsroute* die ik gaandeweg heb gekozen. Dat aspect van mijn leven is tijdens onze gesprekken zeker aan de orde geweest, gewoon omdat het er helemaal bij hoort, maar het bleef toch wel wat 'onderdeel van'. Dat had wat nadrukkelijker gekund.

Ik ervaar namelijk steeds sterker dat de verbondenheid met mijn Schepper toch wel heel erg sturend is geweest in mijn leven en dat dit in de ogenschijnlijk nogal meanderende geloofsroute juist 'richting' heeft gegeven - zoals de loop van een beek van nature vanaf en vanuit de bron alles te maken heeft met het stroomgebied en met blokkerende objecten onderweg, maar wel altijd de juiste uitweg zoekt.

Mensen, en zeker mensen als mijn vader, zijn altijd weer geneigd die stroom te gaan kanaliseren en daar hebben ze dan een beleidsplan voor. Niet de vrije loop van de beek is het uitgangspunt, maar hun kijk op de invulling van het landschap. Zo vormen zij het leven op aarde tot hún wereld. Cultuurvorming, maar dan verengd tot een subcultuur. Zo kaderen zij geloven in tot religie. Dan zijn de zaken te overzien en te sturen. Zekerheid, veiligheid.

Ik ben daar aanvankelijk aardig en wellicht veel te lang in meegegaan en daar hadden dan welzeker ook mijn kinderen heel direct mee te maken. Zekerheid en veiligheid - dat me juist onzeker maakte en waarin ik me onveilig ging voelen. Mijn kerk

was ooit ook hun kerk en zij gingen naar een christelijke school die ik voor hen koos. Soms was het de school waar ikzelf les gaf. Die keuzes zullen ongetwijfeld ook weer de keus voor hun eigen route mee hebben bepaald.

Natuurlijk is niet alles te herleiden tot de invloedssfeer van de ouder-kindrelatie en van de jeugdsituatie, wel laat heel veel uit de relationele verhoudingen zich op cruciale momenten in een mensenleven gelden. Ik hoop daar straks nog wat voorbeelden van te geven.

Mijn eigen nogal bochtige geloofsweg is dus niet zo nadrukkelijk aan de orde gekomen in de gesprekken met Juul, maar die is wel van belang - voor onze voortgaande communicatie en vooral voor een werkelijk wederzijds begrip.

Het vergt kennelijk altijd een zekere behendigheid om het onderwerp *geloof* niet al te dominant te laten worden - toch hoort het er wel nadrukkelijk bij! Het is niet de dwingende dominantie, het is de alles dragende waarde. Wellicht kan het door een aanvullende en soms een beetje prikkelende manier van communiceren wat soepeler worden meegenomen. Wellicht dat ook mijn eigen inzicht helderder wordt. Daarom is het wel een heel belangrijk thema in dit 'nevenverhaal'.

Omdat de thematiek voor veel meer mensen herkenbaar zal zijn, mag de gespreksgroep best wat ruimer worden dan alleen die van mij en mijn kinderen. Dus: welkom, lieve zijinstromer! Voel je thuis in de groep en loop gerust een eindje met ons op. En klets lekker mee.

Wel duidelijk spreken, want ik ben dus nogal doof. En ik kan pas naar je luisteren als ik je versta. Goed articuleren en me aankijken als je het tegen mij hebt. We blijven er desnoods wel even voor staan.

Wandelen

Maar wordt het dan een soort egodocument, waarin het draait om *mijn* visie en *mijn* geloof? Nou nee, ik ben juist uit op een voortgezette communicatie, die vanaf nu weliswaar qua aanpak op een monoloog lijkt, maar die juist wel jouw eigen inbreng en je eigen antwoorden wil uitlokken, beste lezer. Het mag daarbij heel breed gaan: geen leerstellige beperkingen, geen non-issues. En wie weet raken we dan toch ook zo volop aan de praat.

Net zoals dat gaat, denk ik dan, in de doorgaande communicatie op de route die God de Vader met ons aangaat, ook dat gaat wereldbreed: Hij neemt het initiatief en is volop aan het woord, maar het gaat juist vaak heel nadrukkelijk om ons. Dat Hij dat ook zo meent en dat Hij daarom goed luistert, daarvan ben ik diep doordrongen en ik voel me er lekker bij. Van zo'n aandachtig luissterende Vader ga je dan heel veel houden!

De Bijbel benoemt dat als 'wandelen met God'. Ik vind dat een aansprekende metafoor. Ik wandel zo graag, liefst samen met anderen, met mijn dochters bijvoorbeeld. Struinen door de natuur. Smalspoor soms, af en toe over een hek of onder prikkeldraad door. Als je wandelt, kan je ook zomaar even stil blijven staan en je tot elkaar wenden, elkaar op mooie dingen wijzen en in gesprek raken. Wandelen duidt op een ontspannen houding. En zoals ik met mijn dochters wandel, wandel ik, heel close, met God. En soms gaat dat samen.

Zoals dat het geval was op een voorjaarstocht door de Amerongse Bovenpolder. Ruige route. We hadden daarnet een bever gespot en kluten zien foerageren, de meidoorns bloeiden en overal waren vogelgeluiden om ons heen. Vraagt Swanie, mijn oudste: 'Wat beleeft u hier ten diepste aan, Pa?'

Ik: 'Mijn Schepper is hier zo heel dichtbij! Snap je dat?'

Ja, dat snapte ze heel goed. Dan deel je wat!

Kan je dat nader definiëren? Zijn daar woorden voor?

Daalt God in in jouw bestaan? Of is het andersom: deel jij in

Mijn vader

zijn bestaan? Weet je je in zijn wezen opgenomen? De apostel Paulus zegt dat we *uit* Hem voortkomen. Zijn wereld is onze wereld, die deelt Hij met ons. En dat voelt goed. Daar zijn eigenlijk geen menselijke woorden voor, dat gaat boven het talige uit. Het is er intuïtief. Onbevangen optrekken met je Schepper. Heerlijk wandelen!

Wandel je een eindje met ons mee?

Mijn vader

Even terug naar de relatie met mijn aardse vader. Van wat er ten diepste mis was in de verhouding tot hem werd ik me pas ten volle bewust toen ik rond mijn vijftigste helemaal vastliep en uiteindelijk bij een psychiater terecht kwam, bij Berend de Vries.

Hij zocht de wortel van mijn probleem in mijn kinderjaren. Eerst vond ik dat onzin, ouders en opvoeders krijgen altijd de schuld. Maar toen uitgerekend ik mijn vader in de laatste fase van zijn leven begeleidde en verpleegde, realiseerde ik me dat dokter De Vries gelijk had.

Een enorm verwijt welde in me op, haat zelfs, daar aan dat sterfbed - maar toen mijn vader daadwerkelijk overleed was er, heel bijzonder, meteen ook vrede en vergeving. Ik heb hem liefdevol de oogleden dichtgedaan en hem zegenend de hand op het nog warme hoofd gelegd.

Ik kwam opnieuw bij Berend de Vries terecht. Ik had intussen zijn handboeken bestudeerd, omdat ik wel eens wilde weten waar hij zijn wijsheid vandaan haalde. Ik heb namelijk graag een vinger in de pap als ik zo'n gesprekstraject inga.

'Schrijf je vader maar 'ns een brief,' raadde hij me.

Mijn dode vader een brief schrijven?

'Doe het maar en zeg hem maar eerlijk en ongezoeten wat je dwars zit.'

Toch nog een gesprek dus.

‘Mag het ook een boek worden?’ vroeg ik.

Het is mijn roman *Als een pleister van de rauwe huid* geworden. Het is ook verschenen onder het pseudoniem *Mance ter Andere*.

Wat was er dan zo mis in die relatie? Lag het probleem wel zo specifiek bij mijn vader? Waren het ook niet de omstandigheden waarin ik opgroeide en waarin hij vader was? Het was wel crisistijd en later oorlogstijd. Lag het daarnaast ook niet vooral aan mezelf? Hoe zit ik zelf in elkaar? Echt niet zo’n makkelijke oudste zoon. Lange tijd ging ik uit van de laatste optie – en dat wekte schuldgevoelens. Hoe ging ik zelf als verantwoordelijk mens om met de gegeven werkelijkheid?

Mijn vader was een harde werker, meubelmaker en daarin vakman. Had enkele jaren een eigen bedrijfje. Vakman, maar zakenman? Nee, dat niet zo, denk ik. Hij had vermoedelijk ook veel liever willen studeren. Mijn vader had een heldere kop en was enorm weetgierig en belezen.

Hij koos in de Tweede Wereldoorlog nadrukkelijk tegen de bezetter, dook onder toen hij voor de arbeidsdienst werd opgeroepen. Maar hoeveel angst heeft hij daarbij gehad? Hoeveel angst hebben onze helden? En wat doet dat dan weer met hen?

Angst, ik weet ervan. Het was pure, demonische angst die mij verlamde – mijn psychiater kon dat duiden en wist mij te overtuigen.

Ben ik dan zo’n bang mannetje? Bang zijn is nog iets heel anders dan angst hebben: je bent ergens bang voor, maar de aanjager van angst is een stoornis, waarvan niet zomaar een oorzaak aan te wijzen is. Je bent gewoon een beschadigd mens.

Berend de Vries, die van mijn interesse voor wijsbegeerte wist, wees me op de geschriften van de gelovige Deense filosoof Sören Kierkegaard, die ook hevige angsten kende en erover schreef. Later

las ik een studie van filosoof en psychiater Gerrit Glas, die zich in Kierkegaard en in dit onderwerp had verdiept.

Angst is zo bizar én zo menselijk!

Mijn vader was als gereformeerd kerkmens strikt en consequent in zijn standpunten. Hij voedde zijn kinderen op met harde hand. We deden het niet gauw goed en ik deed het, had ik het idee, eigenlijk nooit goed.

Ik had een diep respect voor mijn vader, maar ik was ook heel bang voor hem. Bang voor zijn verwijt en vooral voor zijn harde handen. Hij kon me werkelijk ongeremd aftuigen. Pas op mijn zestiende waagde ik het me woedend te verweren.

Ik kwam op een winteravond te laat thuis naar zijn zin, en ik had juist een vriendinnetje thuisgebracht, na een wat uitgelopen schaatstocht. Vriendinnetje op wie ik al heel lang stiekem verliefd was. Het was een gestaag groeiende en heel pure verliefdheid.

Het vriendinnetje zat bij me in de klas en in de kerk, ging later naar dezelfde vervolgschool. Voor mij was er maar één. Ik kwam, als vriend van een van haar broers, geregeld bij haar thuis. Ik weet nog hoe ik aan haar ontdekte dat ze vrouw werd, hoe haar meisjeslijf vollere vormen kreeg, hoe zich haar borsten ontwikkelden, hoe mooi ze werd. Hoe ik ging verlangen. Het was een heel zuiver verlangen, en vooral dat wekt heimwee. Dat had wat kunnen worden en dat had eigenlijk ook wat móeten worden. Maar ik was niet van haar stand, ik was maar de zoon van een arme meubelmaker. Het kon dus gewoon niks worden - en dat te beseffen heeft me geremd en zelfs geblokkeerd. Dat het toen niks geworden is, lag dus allereerst aan mezelf.

Zo kan een lage status je blokkeren. Mijn meester deed z'n best me naar de HBS te krijgen, maar dat kon mijn vader gewoon niet betalen: Op de HBS moest je je boeken zelf kopen, op de Mulo kreeg je die te leen, dús werd het Mulo. Niet dat ik daar nou onder

geleden heb - ik leed vooral om het 'niet kunnen om die reden', om de *vernedering* die ik daarin ervoer.

In mijn tijd als onderwijzer en als schoolhoofd heb ik er daarom steeds voor gevochten om kinderen een studie op hun eigen niveau te bieden. En nog altijd voel ik het verdriet om de miskennis van de gaven van jonge mensen. Ook om de miskennis van hun beperkingen. Dat ook.

Ik durfde die mooie liefde van mijn jeugd niet aan, maar eigenlijk is die eerste prille en heel zuivere liefde nooit helemaal overgegaan. Altijd is er het verlangen naar de beleving van die puurheid gebleven. Hennie, mijn overleden vrouw, moet dat intuïtief hebben ervaren, ze heeft het alleen niet begrepen, het anders geduid en ze heeft er daarom aan geleden, en dat spijt me. Die zuivere liefde is tenslotte in de relatie met Nel wel tot haar bestemming gekomen.

Nou ja, maar die avond kwam ik in een zalige nadroom thuis. Mijn vader was nog bezig in de werkplaats, moe waarschijnlijk en kwaad omdat ik het, naar zijn idee, zo laat had gemaakt - die combinatie. En daar lag toen zomaar een stuk hout. Maar voordat hij me ermee kon raken, had ik het uit zijn hand gerukt en sloeg ik zelf toe nee, net niet! Er was een innerlijke tegenkracht die me weerhield. Maar dat het menens was, was duidelijk, en dat besepte ook mijn vader. Ik zie nog de ontzetting in zijn gezicht. Eenzelfde ontzetting was er op het moment van zijn sterven. Er gebeurde in beide gevallen iets onherroepelijks. Er gebeurde ook bij mij iets onherroepelijks.

Niet zo lang daarna ben ik naar zee gegaan, de kustvaart, de 'wilde vaart'. Weg van huis, weg van mijn vader en weg van mijn dromen. Een nieuwe droom.

Momenten

Samen met dochter Juul keek ik als in een spiegel mijn verleden in. Een sterk meanderende levenslijn met, in die spiegel, het heden als verdwijnpunt. Nog even en ik ben achter de tijdshorizon verdwenen.

Maar hoe komt dat toch, zo'n zigzaggend bestaan? Ik heb heel wat verhapstukt, dat stelden Juul en ik vast, maar hoe consequent en hoe consistent heb ik geleefd? Zat daar wel stuur in? Wat waren de drijfveren en wat heeft al die activiteit bij mijn vrouw en mijn kinderen aangericht?

Jazeker, ik heb hard gewerkt, haalde naast mijn werk een aantal onderwijsbevoegdheden, werd al jong schoolhoofd en maakte daar lange dagen. Ik hield van mijn werk en wilde er echt voor mijn leerlingen zijn - mijn kinderen! En ik werd daarin beslist gewaardeerd, ik haalde de pers, de school ging bloeien. En ik herinner me momenten dat ik daarin volmaakt gelukkig was.

Eén van die momenten, zomaar een rekenles: Ik had een nieuw *item* uitgelegd, mijn kinderen konden aan het werk en ik wandelde door mijn klas, hielp hier, plaagde daar. De radio, nog eentje met lampen, stond aan - 'arbeidsvitaminen'. Voor de gezelligheid. Soms floot ik mee.

'Meester, dat mag niet!'

'Mag dat niet? Maar dat geldt alleen voor jullie, ik mag dat lekker wel. Ik mag alles, want ik ben de meester, ik sta boven de wet!'

Ander moment: Ik probeerde mijn klas op de kast te krijgen en beweerde iets heel absurds.

'Meester, u jokt!' Dat laatste, verzachtende, woord was vast om me liefdevol te sparen. Ik maakte het hard: 'Ik liegen? Never! Met de hand op mijn hart!' En ik legde mijn hand op m'n buik.

'Meester, daar zit uw hart niet.'

'Zit daar mijn hart niet? Hoe weet jij dat nou! Waar zit jouw hart dan?'

'Hier, meester!' Vinger op het borstbeen.

‘Dáár? Wat een gekke plek.’

‘Dat heeft u ons zelf geleerd, meester!’

‘Ikke? Echt? O, maar dan is het toch waar wat je zegt, want liegen, daar doe ik niet aan.’

‘Nooit, meester?’

‘Nooit! Dit is pas de eerste keer.’

Heerlijke momenten! Mooi werk. Ik genoot ervan. Optrekken met mijn klas, met mijn kinderen. Sfeer maken, een beetje geluk creëren, niet het cognitieve gaat voorop. Het managen van mijn school was een minder makkelijke klus. Ik had wel een hoop branie en daar kwam ik een end mee.

Maar was ik niet heel erg bezig me juist daarin te bewijzen, ook naar mijn vader toe?

Ik liet hem eens uitvoerig mijn school zien en hij kon niet ontkennen dat er iets tot stand was gebracht. ‘Maarrrr,’ vond hij, het was beter geweest als ik al dat werk voor een gereforméeerde school had gedaan. En dan gereformeerd naar zijn eigen kerkelijke snit. Eigenlijk was daarmee mijn werk – hoe gemotiveerd en professioneel ook gedaan – geoordeeld. Veroordeeld! Het was niet echt van waarde, het was geen koren, het was kaf. Zo’n ‘maarr’ kan een mens frustreren.

Mijn vader kon nooit aanwezig zijn bij de doop van mijn kinderen, want dat gebeurde in een verkeerde kerk, een valse kerk. En mijn moeder kon er dus ook niet bij zijn, want zij werd geacht haar man te gehoorzamen. Zo was dat allemaal gereformeerd gereglementeerd.

Maar waarom had ik dan toch die eigen kerkelijke keus gemaakt?

Ik had me inderdaad heel bewust tegen zijn kerkleer verzet, vooral toen er slachtoffers vielen, toen er predikanten werden geschorst en afgezet, omdat ze zich niet voegden naar die ‘ware’ kerkelijke leer. Ook predikanten die ik kende als toegewijde chris-

tenen. Mijn kerkkeus van destijds was vooral een ethische keus: zo ga je gewoon niet met elkaar om, en zeker niet in de kerk!

Dat was mijn argument, maar in hoeverre zijn mijn keuzes mede bepaald door een anti-houding? En hoe 'dogmatisch' was ik daarin zelf? In de afwijzing van alles wat bij mijn vader hoorde en wat voor hem heilig was? Koos ik wel eerlijk en objectief, koos ik wel goed? Ik heb me dat later serieus afgevraagd - zo serieus, dat het me wat ambivalent maakte.

Vooral in de manier van geloven ben ik ver gegaan, denk ik. Eigenlijk duldde ik geen autoriteit - geen vaderlijke, geen kerkelijke, geen burgerlijke. Tenzij mijn eigen inbreng voldoende werd gewaardeerd, en gehonoreerd. Met sommige 'autoriteiten' heeft het geknald.

Wel werd het steeds belangrijker voor me te weten waarin een gepredikte mening, een 'leer' of een toegepaste maatregel ten diepste gefundeerd was. En dat criterium paste ik ook toe ten aanzien van mijn eigen doen en denken. Wel een ruime en cruciale bocht in mijn geloofsrouten. In het beeld van daarstraks: van een gekanaliseerde bedding naar een meanderende vrije stroom. Wel dezelfde bronnen, niet de rechte bedijking, toch de uitmonding bij God.

Een heel andere geloofswereld dan jij gewend bent, hè, beste tochtgenoot? Kan je het behappen? Ja, toch? Even nog dan!

Sartre

Eigenlijk was het niet zo vreemd dat ik in de jaren zestig geïnteresseerd raakte in het werk van Jean- Paul Sartre. Ooit van hem gehoord?

Ik was hoofd van een lagere school in Schiedam en ik ging in geestelijk opzicht wat ruimer om me heen kijken. Luikje open in

mijn kerkelijk bastion. Nieuwe ideeën over onderwijs en maatschappij. Proeven aan de geest van de tijd. En daarin was toen Sartre dominant.

Jean-Paul Sartre was de profeet van de absolute vrijheid, in feite van de absolute menselijke autonomie. Dat was andere koek dan de doctrines in mijn kerkelijke wereld. Je zag zijn ideeën ook gewoon op straat terug - aan een kentering in maatschappelijk gedrag, aan haardracht en aan uitdagende kleding.

Toch wrong er iets, bij mij dan, want kan een mens ooit absoluut autonoom zijn? Maakt hij niet altijd deel uit van een groter geheel, van een gemeenschap? En is hij daarin niet aan normen gebonden? Werkte dat ook niet gewoon zo in mijn eigen leefsituatie en in mijn school?

Bij de begeleiding van jonge collega's had ik een simpele vuistregel: 'Jij bent de baas in de klas, da's één. En twee is: je houdt van je kinderen. En van beide zaken moet je ze overtuigen'. Want gezag is dienstbaar aan goede zorg en vloeit voort uit liefdevolle aandacht. Zo formuleer ik dat nu, zo voelde het toen. Er was dus een norm - dé Norm! En die Norm, wist ik in geloof, komt van God.

Hoe wist ik dat? Haalde ik dat uit de Bijbel? Had ik dat uit mijn pedagogisch-didactische handboeken? Nee, dat wist ik per *intuïtie*. En dat was nou net wat ik zelf, ook intuïtief, in het beleid van mijn vader had gemist.

God heeft ons zijn normen *in het hart* gelegd. En wellicht heeft mijn toenmalige predikant, dominee C. Vonk, me dat in de zondagse verkondiging in die tijd helder gemaakt. Hij maakte zich wel zorgen om de nieuwe tijdgeest.

Met mijn dominee had ik een bijzondere band. Hij had een *boodschap* beseft ik. Dominee Vonk - het is intussen meer dan een halve eeuw geleden dat ik bij hem in de kerk zat. Zijn boeken nam ik mee. Als ik er nog eens in blader, hóór ik hem praten. Die man hééft wat betekend voor mijn geloofsontwikkeling! Juul is door hem gedoopt.

Tijdens de gesprekken met Juul viel het haar op dat er telkens heel waardevolle mensen in mijn leven zijn geweest. Daar attendeerde ze mij op en ik stel dankbaar vast dat dit inderdaad zo heeft mogen zijn. Markante momenten, ook in de loop van mijn geloof. Ik zie daar goddelijke leiding in. Verderop in dit verhaal zullen er vast nog een paar namen langskomen.

Mijn dominee greep me in de kraag en introduceerde me in de kring van de *Wijsbegeerte der Wetsidee*. Die naam zegt jou natuurlijk niks. Het ging vooral over het wijsgerig denken van de gelovige hoogleraar Herman Dooyeweerd. Tegenwoordig hebben we het gewoon over de *Christelijke Wijsbegeerte*.

Christelijke wijsbegeerte - is dat een levensbeschouwelijke variant op de 'gewone' wijsbegeerte? Zoals er ook *christelijke* politiek is, en *christelijk* onderwijs? Varianten binnen dezelfde thematiek - zodat er wel altijd herkenning is, er een coalitie valt te vormen of een samenwerkingsverband is te verzinnen?

Is, bijvoorbeeld, het denkwerk van Jean-Paul Sartre op dezelfde leest geschoeid als dat van Herman Dooyeweerd? Variaties op Plato, zeg maar, *de* filosoof? Ik moet denken aan de uitspraak dat alles wat latere denkers te berde brengen niet veel meer is dan 'voetnoten bij Plato'. Nogal relatief dus binnen ons aardse bestaan en binnen ons *menselijke verhaal*.

Het Grote Verhaal

Nee, toch niet! Want ons aardse, ons menselijke verhaal, ook mijn levensverhaal, maakt deel uit van een veel groter verhaal: *het Grote Verhaal van God*. Schrijf dat gerust met hoofdletters. Daarvan werd ik me in mijn lange leven steeds meer bewust. En hoe dat Verhaal zich, wereldwijd en zelfs universeel, voltrekt, daar gaat *geloofsinzicht* over, en daar gaat dus ook *gelovig denken* over.

Dat biedt troost en perspectief. Het maakt me zelfs enthousiast daar deelgenoot van en meespeler in te mogen zijn. En dáár heb ik het in ons gesprek graag met je over. Dat is zelfs het eigenlijke thema. Het is zeker een logisch vervolg van mijn gesprekken met Juul. Het is er een beetje de climax van. Ik hoop toch zo dat je dat snapt en er aandacht voor hebt. Ik doe mijn best het zo helder mogelijk te vertellen. Als jij nou ook je best doet, dan komen we een end.

Vertel het maar door, ook als ik er straks niet meer ben.

De apostel Paulus heeft dat Grote Verhaal eens heel pregnant samengevat: *Alles is uit God ontstaan, alles is door Hem geschapen, alles heeft in Hem zijn doel.*

In een van de plaatselijke kerken staat die tekst levensgroot op een paneel naast de liturgische ruimte, maar dan nog in Statenbijbeltaal: *Uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen.* Een schitterend *drieluik* dat heel het bestaan omvat. Op het paneel aan de andere kant staat het antwoord van de Gemeente, de *geloofs*gemeenschap, ook nog in die vroegere Bijbeltaal: *Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.* Het is ook mijn amen.

Met die woorden sluit Paulus een hoofdstuk af waarin hij zijn zorg uit met betrekking tot het Joodse volk, zijn eigen volk, dat immers in meerderheid Jezus Messias afwees. Hoe moest dat toch! Kwam dat ooit nog goed? Maar God is machtig! *Hoe onuitputtelijk zijn Gods rijkdom, wijsheid en kennis, hoe ondoordringelijk zijn oordelen en hoe onbegrijpelijk zijn wegen.* En dat mondt dan uit in onze tekst.

Maar die tekst is zeker meer dan een vrome afronding van Paulus' verhaal. Het is het *eigenlijke* geloofsverhaal! Hou dat even vast! Het is het *allesomvattende* Verhaal, waarvan ook de geschiedenis van het Joodse volk deel uitmaakt en waarin dus ook het verhaal van Jezus een plek heeft. Dat *Verhaal*, daar geloof ik in.